

Dr Slavko MIJUŠKOVIC

Osnivanje i reorganizovanje jedne srednjovjekovne bokeljske zdravstveno-preventivne institucije

Zdravstvene institucije preventivnog karaktera svakako su mlađeg datuma od kurativnih sanitetskih ustanova. U svakom slučaju, osnivanje i jednih i drugih zavisilo je od stepena ekonomskog i društvenog razvoja sredine u kojoj su takve ustanove stvarane.

U Kotoru, koji je poslije najezde barbara, izgleda, vrlo brzo nicao iz ruševina grada o kome nam je još Plinije Mlađi ostavio svoj zapis,¹⁾ da bi za vrijeme nemanjičke vladavine, zahvaljujući svom položaju, kao i svojoj živoj trgovačkoj i zanatskoj djelatnosti, dostigao vrhunac svog ekonomskog i društvenog razvoja, nalazimo vrlo rano organizovanu zdravstvenu službu; prvo, naravno, kurativnu, pa zatim i preventivnu.

Sigurno su se u Kotoru — u kome je još u doba Rima odjednom živjelo i radilo više ljekara²⁾ — vrlo rano počele preduzimati izvjesne mjere u cilju obezbjeđenja od unošenja i prenošenja zaraznih bolesti morskim i kopnenim putevima. Izvjesne takve mjere donošene s vremena na vrijeme bez jednog ustaljenog sistema i bez određenih normi koje bi — predviđajući i sankcije — efikasnije djelovale u cilju očuvanja zdravlja od zaraza koje su prijetile stanovništvu, morale su svakako prethoditi jednoj važnoj odluci Kotorske opštine, koja je svojim sadržajem trebala organizovati efikasne i trajne mjere preventivnog karaktera u borbi protiv unošenja zaraza. O ovoj veoma važnoj odluci Kotorske opštine — koja je morala biti donešena negdje sredinom XIV vijeka, a koja kao i, uostalom, mno-

¹⁾ O gradu Acruvium-u, kako se u rimsko doba nazivao Kotor.

²⁾ Na osnovu jednog nadgrobnog natpisa što ga je objavio Antun Majer u Nastavnom vjesniku, sv. 5-8, knj. XL, 1932, str. 1-3, konstatuje se da je Kotor u rimsko doba morao imati odjednom više ljekara, pošto se u natpisu pominje nadljekar.

ge druge iz tog, a i kasnijih vremena, nije imala sreće do bude unesena u kotorski Statut³⁾) — saznajemo deduktivnim putem, iz jednog dokumenta datiranog 28. aprila 1400. godine. Taj dokumenat smo pronašli među kotorskim sudsko-notarskim spisima.⁴⁾ Zbog njegove naročite važnosti donosimo ga u cjelini: Eodem millesimo (1400) et indictione, die 28 aprilis. Per Matheum Vladi, officialem supra illos qui veniunt de locis mortalitatis, ac de mandato Majoris et Generalis Consilii, fuit pronunciatum et denunciatum ser Marino Simonis quatenus si dictus ser Marinus fuerit in locis mortalitatis, solvat Communitati Cathari ducatos quingentos. Qui ser Marinus respondit venisse et fuisse in locis sanis; salvo, dixit, quod in Venetiis, in Cannaredo,⁵⁾ erat mortalitas, et ipse stetit juxta Rialtum, et etiam uxor sua stetit in locis ubi mortalitas non est, videlicet ad Zupanam.⁶⁾

Sadržaj gornjeg dokumenta nedvosmisleno jasno govori da u njemu sadržana sanitetska mjera u odnosu na kotorskog građanina Marina Simonis nije rezultat jedne ad hoc donesene odluke kotorske uprave — koja da je takva, mogla bi biti i prva, te u tom slučaju naša pretpostavka da su se takve mjere i ranije donosile ne bi ničim mogla biti potkrijepljena — već posljedica jedne ranije normativne odluke Kotorske opštine kojom je moralo biti oformljeno sanitetsko tijelo »Officiales supra illos qui veniunt de locis mortalitatis«, sa konkretno određenim zadacima, a čiji je jedan od stalnih funkcionera bio i officialis Matheus Vladi, kotorski plemić. Iz sadržaja ovog dokumenta možemo ne samo zaključiti da je postojao u ovo vrijeme jedan magistrat koji je trebao da vrši nadzor nad onima koji su dolazili iz zaraženih krajeva, već deducirati i zaključak o istovremenom postojanju negdje na teritoriji kotorske opštine jedne ili više karantinskih stanica, i to ne samo kao logičnu posljedicu samog postojanja rečenog magistrata, koji bi, bez postojanja neke stanice za raskuživanje, sam po sebi bio izlišan, već i na osnovu činjenice da oni »koji dolaze iz zaraženih krajeva moraju platiti 500 dukata kazne«. Naime, primjenu ove sankcije nikako nije mogla prouzrokovati okolnost da je neko imao nesreću da se desi u nekom mjestu gdje je harala zaraza. Ova sankcija, a to je sasvim jasno, nije se mogla na tom osnovu ustanoviti. Trebalo je, dakle, da postoji neki drugi osnov, čije prenebregavanje je jedino moglo povlačiti za sobom primjenu takve

³⁾ I iz samog kotorskog Statuta, objavljenog u Veneciji 1616. godine, može se zaključiti da nedostaju neke statutarne odredbe jer u nekim poglavljima nailazimo na pozivanje na neke odredbe kojih u Statutu nema. Tako npr. u poglavlju XI, pod naslovom »De electione officialium supra muros« izričito se kaže: »...qui faciant officium secundum formam statuti super iis specialiter ordinati«, a u Statutu, međutim, i pored toga što neka poglavlja govore o kotorskim zidinama, nije uvrštena nikakva specijalna odredba koja bi regulisala vršenje službe navedenih funkcionera.

⁴⁾ Istorijski arhiv u Kotoru (IAK) — Sudsko-notarski spisi (SN), knjiga 2, str. 448.

⁵⁾ Zapravo Cannaregio, jedno od ostrva na kojima je podignuta Venecija.

⁶⁾ Od Giuppana, italijanskog naziva za ostrvo Šipan.

sankcije. Taj drugi osnov mogao je izvirati jedino iz povrede neke ranije donešene odredbe koja je radi raskuživanja predviđala obavezno svraćanje i boravljenje za izvjesno vrijeme na nekom određenom, izoliranom mjestu područja kotorske opštine svih onih koji su dolazili iz zaraženih krajeva, pa jedino ako je neko od ovih, želeći da izbjegne takve sanitetske mjere, doplovio direktno u Kotor, tek tada je moglo doći do primjene poznate nam sankcije.

I iznos kazne, u visini od 500 dukata, koja je svota tada predstavljala čitavo bogatstvo, sam po sebi govori sa koliko strogosti je Kotorska opština još u XIV vijeku prilazila rješavanju zdravstvenih problema.

I bez deduciranih zaključaka, gornji dokumenat samom prostom interpretacijom sadržaja govori o jednoj sanitetskoj mjeri koja je, svakako, jedna od prvih svoje vrste. Tako važnih elemenata koje ona sadrži, kao što su *officiales* i *poena pecuniaria*, nema ne samo u odluci milanskog kneza Barnabe Viskontija, donešenoj 17. januara 1374. — koja se smatra prvom inicijativom za stvaranje karantina — već ni u odluci od 27. jula 1377. godine Velikog vijeća grada Dubrovnika, za koje Vijeće se smatra da je prvo slijedilo Viskontijevu inicijativu.⁷⁾

Da bi još bolje istakli sadržajnu vrijednost našeg dokumenta, i upoređenja radi, donosimo ovdje obadvije pomenute odluke. Viskontijeva glasi: »Volumus quod quaelibet persona, cui (!) (nascientia) vel (brosa) veniet, statim exeat Urbem vel Castrum, vel Burgum in quo fuerit et vadat ad campos in capannis, vel in memoribus, donec aut moriatur, aut liberetur. Item qui servient, stent post mortem alicujus decem dies antequam habeant consortium cum aliqua persona«,⁸⁾ a dubrovačka: »In Consilio Majori consiliarium LXVII captum per XXXIV quod tam nostrates, quam advenae venientes de locis pestiferis non recipiantur in Ragusium nec ad eius districtum, nisi steterint prius ad purgandum se in Mercana,⁹⁾ seu in Civitate Veteri per unum mensem«. ¹⁰⁾

Kad je donesena statutarna odluka Kotorske opštine o osnivanju magistrata »supra illos qui veniunt de locis mortalitatis«, koja je morala sadržavati i odredbu o poznatoj nam sankciji, ne možemo preciznije odrediti, ali sasvim je sigurno da je to moralo biti prije datuma koji nosi dokumenat o kome već dugo raspravljamo, a koji je ustvari samo akt o jednoj primjeni pomenute odluke. Dakle, vrijeme donošenja ove odluke moramo tražiti negdje u XIV vijeku, a to je ili period nemanjičke vladavine ili vrijeme kada je Kotor bio potpuno samostalan i sa svojim distriktom predstavljao suverenu dr-

⁷⁾ Dr V. Stanojević, *Istorija medicine*, Beograd-Zagreb 1953, str. 287 i 288.

⁸⁾ Isto.

⁹⁾ Ostrvo Mrkan pred Cavtatom.

¹⁰⁾ Dr V. Stanojević, n. dj., str. 288.

žavu. Koliko je to važno i iz drugih aspekata koji izlaze iz okvira istorije saniteta, da vrijeme donošenja pomenute odluke mora padati bilo u jednom ili drugom periodu, mislim da nije potrebno naročito isticati.

Kao što smo već vidjeli iz dokumenta od 28. aprila 1400. godine, jasno je da je osnovna odluka o osnivanju rečenog magistrata de-zignirala neki lokalitet na području Kotorske opštine za karantinsku stanicu. Koji je to lokalitet bio, i da li ih je bilo više, ne možemo znati jer ne raspolazemo odgovarajućim dokumentima.

Prvi sačuvani dokumenat u kome se pominje karantin datiran je 30. jula 1431. godine. Prema ovom dokumentu zaključuje se da je u to vrijeme karantinska stanica bila kod Đurića, šest milja udaljenih od Kotora. U dokumentu se govori da je jedan brod koji je bio u Pulji, i isplovio iz Molfete za Kotor, bio prisiljen da izdrži karantin pred Đurićima jer je bio sumnjiv na zarazu.¹¹⁾

Napomenućemo da se ove iste (1431) godine po prvi put pominje u dokumentima Istorijskog arhiva u Kotoru i leprozorijum,¹²⁾ koji je svakako i ranije postojao.

Pod uticajem mletačke vlasti, koja je, istina, bila obećala poštovati sve ranije donešene statutarne odredbe Kotorske opštine, dakle one od prije 1420. godine kada se Kotor sa svojom teritorijom potčinio Veneciji, ali uz klauzulu »...reservato arbitrio Dominio nostro addendi, corrigendi, et minuendi quocumque tempore, sicut nobis videbitur«,¹³⁾ izgleda da je magistrat o kome smo govorili pretrpio znatne izmjene kako u nazivu funkcionera koji su ga sačinjavali, tako i u svojoj nadležnosti koja će postati opsežnija. U kotorskom Statutu smo našli, i na drugom mjestu¹⁴⁾ objavili, odluku od 7. aprila 1437. godine kotorskog Malog (Tajnog) vijeća, istog dana potvrđenu od Velikog vijeća, kojom je bio osnovan magistrat »Provisorum Communis pro conservatione Civitatis et eius utilibus«, a koji su sačinjavali trojica provizora čiji je glavni zadatak, pored staranja o higijeni i čistoći grada, bio da »per eorum officium habeant plenam libertatem inquierendi et examinandi omnes tam terrigenas, quam forenses venientes ad civitatem Cathari, tam per terram quam per mare, et reperientes eos venire de locis sanis, concedant ad eorum libitum eis licentium intrandi civitatem et districtum Cathari; si, vero, cognoscerent eos venire de locis morboris, habeant libertatem

¹¹⁾ IAK — SN, knj. 4, str. 387 — Ovaj dokumenat su koristili Risto Kovičević i Ivo Stjepčević u svom zajedničkom radu »Kulturni život staroga Kotora«, Cetinje 1957, knj. II, str. 14.

¹²⁾ Isto, str. 17.

¹³⁾ *Statuta civitatis Cathari*, Venetiis 1616, str. 437. Vidi i: Slavko Mijušković, *Statuta civitatis Cathari* — poglavlja o predaji Kotora Veneciji, III godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru, str. 23.

¹⁴⁾ U Zborniku radova Instituta za medicinska istraživanja SANU, knj. 8, str. 65 i 66.

plenissimam eos expellendi de civitate Cathari et ipsos confinare extra districtum et in districtu Cathari per menses, septimanes et dies ad eorum libitum voluntatis, et sibi ponere poenam et poenas prout eis videbitur et ipsas poenas exigere.¹⁵⁾

U odluci o osnivanju, ako smijemo reći, novog magistrata vidi se da su zastupljeni svi glavni elementi na osnovu kojih se, prema dokumentu od 28. aprila 1400. godine, morala zasnivati djelatnost ranijeg magistrata, a to su: 1) zdravstveni nadzor nad onima koji dolaze na teritoriju Kotorske opštine; 2) primjena sankcija; i 3) karakteristični nazivi funkcionera koji su sačinjavali razne magistrate, u prvom slučaju *officialis*, a u drugom *provisor*. U vezi s ovim posljednjim zanimljivo je konstatovati da, dok se u odluci od 7. aprila 1437. — svakako pod uticajem činjenice da se funkcioneri magistrata za zdravstvo u Veneciji nazivaju *provisores* — i članovi kotorskog magistrata nazivaju istim terminom (i to devet puta), ipak se jednom javlja termin *officialis*, koji se po funkciji izjednačuje sa terminom *provisor* (*officiales seu provisosores*). To sigurno nije slučajna reminiscencija na termin koji je bio svojstven u ranijem kotorskom magistratu, već podvlačenje činjenice da funkcije čiji su vršioci ranije bili *officiales* a sada *provisores*, u suštini ostaju iste.

Iz navedenog možemo izvesti zaključak da statutarna odredba od 7. aprila 1437. godine, ustvari, predstavlja akt o reorganizaciji ranijeg magistrata, te da je i odredba o osnivanju ranijeg magistrata, čije smo postojanje, mislim, ubjedljivo dokazali na osnovu dokumenta od 28. aprila 1400. godine, eo ipso postala bespredmetna, čime možemo shvatiti i činjenicu da je ne nalazimo uvrštenu u kotorskom Statutu.

O djelatnosti novog ili, bolje, reorganizovanog kotorskog magistrata za zdravstvo, koji će se kasnije nazivati i »Collegetto di sanità«, u aktima Istorijskog arhiva u Kotoru ima jako mnogo podataka, ali mi ćemo se ovdje, da bi prikazali njegovu strukturu, nadležnosti i njegovu sudbinu, zadržati samo na već toliko puta pomenutoj statutarnoj odredbi od 7. aprila 1437. godine i na nekoliko karakterističnijih dokumenata.

Kotorski magistrat za zdravstvo su sačinjavala tri redovna člana i, po potrebi, dva ili više vanrednih članova. Izbor redovnih i vanrednih članova u početku je vršilo Malo vijeće, a zatim Vijeće umoljenih. Članovi ovih vijeća, koji su istovremeno svi bili članovi Velikog vijeća Kotorske opštine, mogli su biti samo punoljetni kotorski plemići, a pošto se izbor vršio samo iz redova članova Velikog vijeća, za zdravstvenog provizora mogao je biti izabran samo kotorski plemić. Izbor se vršio svake godine na Đurđev-dan, te je prema tome dužnost izabranih trajala svega godinu dana. Članovi magistrata, tj.

¹⁵⁾ *Statuta Cathari*, str. 406.

provizori, u odnosu na medicinu bili su nestručnjaci. To, istina, nije bio uslov već posljedica činjenice da kotorski plemić, kao i građanin, nije mogao biti ljekar u Kotoru, pa zbog toga ako je neki kotorski plemić — a to se vrlo rijetko dešavalo — učio i završio medicinu, nije službovao, pa prema tome ni živio u Kotoru. Ova okolnost je baš i odvrćala kotorske plemiće, a i građane, da studiraju medicinu. Nije rijedak slučaj da se uz ime provizora za zdravstvo naiđe na titulu doktora, ali to je uvijek bila titula iz naslova neke druge naučne oblasti. Pretpostavka da bi kotorski provizori za zdravstvo imali neku nižu stručnu medicinsku spremu isključuje se činjenicom da kotorski plemići nijesu nikada obavljali neku nižu javnu službu; niže i najniže službe u Kotorskoj opštini bile su rezervisane za građane i pučane.

Pri rješavanju ozbiljnijih problema Magistrat je donosio odluke skupa sa kotorskim rektorom i njegovim regimenom, koji su — pored rektora — sačinjavali trojica kotorskih sudija. Iz mnogih sačuvanih zapisnika sa sjednica Magistrata, koje je vodio stalan kancelist ove ustanove, konstatuje se da je prisustvo rektora i sudija bilo često.

U slučajevima veće opasnosti redovnim članovima se određivao »dodatak«, koji je nekad prevazilazio i broj redovnih članova. Naišli smo na više slučajeva da je »dodatak« brojio šest članova; oni su se nazivali vanrednim provizorima, i za vrijeme trajanja njihove funkcije imali su sva prava redovnih članova.¹⁶⁾

Saradnja redovnih članova sa rektorom, kotorskim sudijama i vanrednim članovima odvijala se samo na liniji glavne dužnosti Magistrata, koja je bila, kako smo već istakli, borba protiv unošenja i prenošenja zaraznih bolesti. Ostale dužnosti iz okvira njegove nadležnosti — nadzor nad čistoćom grada i nad svim onim što je tangiralo gradsku higijenu, kao i neke djelatnosti arhitektonsko-urbanističkog karaktera — magistrat je obavljao pomoću svojih redovnih članova, koji su za izvršenje pojedinih zadataka, po potrebi, koristili razne opštinske organe.

Teritorijalna nadležnost kotorskog magistrata za zdravstvo obuhvatala je ne samo prostor na kome se pružao kotorski distrikt,¹⁷⁾ već i čitavu Boku Kotorsku izuzev onog dijela koji su od 1483. do 1687. držali Turci, i to sve dok mletački magistrat za zdravstvo nije donio 25. septembra 1733. godine svoju odluku o osnivanju jednog zdravstvenog ureda u Herceg-Novom, u kome je uskoro poslije pada ovog grada u mletačke ruke (1687) bio podignut lazaret.¹⁸⁾

¹⁶⁾ IAK — SN, knj. 122.

¹⁷⁾ Dobrota, poluostrvo Vrmac i Luštica.

¹⁸⁾ IAK — Upravno-politički spisi (UP), fasc. 54, f. 27 i 28. O osnivanju zdravstvenog ureda i lazareta u Herceg-Novom pisali smo detaljno u članku *Hercegovski lazaret i zdravstveni kolegij*, Boka 4. Zbornik radova iz nauke, kulture i umjetnosti, Herceg-Novi 1972, str. 5-15.

Svoje djelovanje Magistrat je saobražavao propisima i naređenjima koje je donosio mletački magistrat za zdravstvo, sa kojim je vrlo često korespondirao. Direktnu ingerenciju nad njime je imao pored rektora i vanredni providur za Boku Kotorsku. Pošto je između ova dva mletačka funkcionera vrlo često dolazilo do raznih nesuglasica, pa i teških sporova prouzrokovanih pitanjem njihove nadležnosti, to ni zdravstvena služba nije mogla proći a da ne trpi izvjesne posljedice od toga. Bilo je slučajeva da uslijed surevnjivosti rektora i vanrednog providura dolazi i do vršenja njihove samovolje u odnosu na poslovanje i nadležnost zdravstvenog ureda.¹⁹⁾

Najglavniji organ kotorskog magistrata za zdravstvo bile su karantinske stanice stalnog karaktera, sa prostorijama za raskuživanje ljudi i robe, koje će se kasnije javljati pod imenom lazareta. Iz straha da same takve stanice ne predstavljaju opasnost, one su se ranije osnivale daleko od gustih naselja, ali kasnije — kada se steklo uvjerenje da su mjere za raskuživanje efikasnije — podizale su se u neposrednoj blizini prometnih mjesta kako bi se olakšao trgovački promet. Stalnu stanicu za raskuživanje, pod nazivom lazaret, nalazimo u neposrednoj blizini Kotora po prvi put u jednom dokumentu iz 1572. godine, u kome doslovce stoji: »...lazzaretto fuori della porta del Gordichio di questa città di Cattaro«,²⁰⁾ ali ovaj dokument ne govori o tadašnjem osnivanju, već naprotiv ukazuje i na ranije postojanje ovog lazareta.

Jedan drugi lazaret, koji se takođe nalazio u neposrednoj blizini kotorskih bedema, a na čije je postojanje, na osnovu jednog dokumenta, već ukazao Milivoj Milošević,²¹⁾ nalazio se na obali, u neposrednoj blizini sadašnje gradske kafane, zapravo zahvatao je jedan dio njene današnje bašte. Imao je sedam odaja.²²⁾ Lazaretom je rukovodio prior koji je, naravno, bio pod nadzorom Magistrata. Po potrebi Magistrat je, pored redovnih sanitetskih stražara, mogao odrediti i vanredne. Radi prenošenja trgovačke robe do lazareta, ili iz njega, postojali su pri lazaretu i stalni nosači.

U cilju što efikasnijeg obezbjeđenja, u slučaju potrebe, na ogradama (stangate) koje su se nalazile na prilazima gradu, postavljali su se specijalni nadzornici. Iz jednog nedatiranog dokumenta vidimo da je u jednoj prilici bilo određeno 15 ljudi iz redova kotorskih građana.²³⁾ Oni su bili dužni da vrše službu nadzora u duhu slijedećih propisa:

»1) ne smije se dozvoliti unošenje bilo kakve robe od svile, lana, vune i pamuka;

¹⁹⁾ IAK — UP, fasc. 135, f. 237.

²⁰⁾ IAK — UP, knj. 61, str. 1287-1289.

²¹⁾ *Lazareti na Crnogorskom primorju*, VIII godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru, str. 58.

²²⁾ IAK — UP, fasc. 129, str. 85.

²³⁾ IAK — UP, fasc. 203, f. 31/1.

2) perad domaća ili divlja, bilo koje vrste, i zečevi, bilo živi ili mrtvi, treba da se odriješe od veza ukoliko ove ne bi bile od pruća ili žice, pa da se zatim nekoliko puta potope u vodu kako bi se dobro isprali;

3) konji, volovi, bravi i drugi četvoronošci živi neka se nekoliko puta osvježe u rijeci;

4) meso od ubijenih životinja ne smije se propustiti sem ako je životinja ubijena u prisutnosti delegirane gospode ili službenika određenih od nadležnih;

5) meso od ubijenih svinja, ukoliko nije proprženo, ne smije se propustiti;

6) jaja koja su isprana u vodi mogu se primiti;

7) sir bilo koje vrste, ukoliko je očišćen od vune ili raznih niti, može biti propušten;

8) maslo koje nije u mjehovima ili u kacama može se primiti, a također i sir iz kaca, ali bez kace;

9) razne žitarice i brašno može se primiti ako prethodno prođe kroz drvene kanale u kojima se nalaze klinici ili igle, kako bi se za njih zakačile vunene ili lanene niti ukoliko bi ih bilo, u kojem slučaju te niti moraju biti odstranjene od lica »pod zabranom«, a ne od slobodnih osoba;

10) ne smije se dozvoliti da se pije vino, voda ili rakija sa one strane ograde iz naših posuda zbog sline, a ako bi neko pio, nek se posude ne prime natrag ili, pak, nek se dobro isperu u moru a zatim u sirćetu, naročito na mjestu na kome su se pri pijenju nalazile usne, posle čega se posude mogu uzeti; isto tako se zabranjuje da se uzme lula od ljudi koji su pod zabranom;

11) ne smije se primiti bilo koja vrsta štrojene ili neobrađene kože;

12) vosak treba da ostane 48 sati u vodi, a zatim se može primiti;

13) lojanice se zbog fitilja moraju umočiti u vodu bilo da su odvojene ili u sanduku;

14) duvan mora biti odnešen u lazaret kako to predviđa dekret presvijetlog magistrata za zdravstvo u Veneciji od 8. septembra 1616. godine;

15) razni metali, kao novac, mjere i drugo, iako ne prenose zarazu — ali pošto su puni nečistoće zbog rukovanja — nek se umoče u slanu vodu ili sirće;

16) pisma ili razne isprave, bilo kome pripadali, ne smiju se primiti ako se prethodno ne otvore i dobro ne nadime«. ²⁴⁾

Nadzor nad pravilnim primjenjivanjem gornjih i drugih njima sličnih odredaba vršili su provizori, kako redovni tako i vanredni.

Provizori za zdravstvo imali su vrhovni nadzor nad lazaretom, pa su kao takvi kontrolisali i rad starešine (priora) lazareta, naročito kada se radilo o primjeni uobičajenih sredstava za raskuživanje. Mjerama zdravstvenog obezbjeđenja, koje su kontrolisali provizori, morao se svak pokoravati, pa i ljekari koji bi stupili u kontakt sa sumnjivim ili oboljelim od zaraznih bolesti. Magistrat je bio u stalnom kontaktu sa ljekarima, naročito ako bi u lazaretu bilo oboljelih od zaraznih bolesti. Ali i kad takvih ne bi bilo, već bolesnika od drugih, nezaraznih, bolesti, ljekari koji bi ove obilazili morali su se takođe strogo pridržavati mjera koje je propisivao Magistrat. Po obavljenom pregledu u lazaretu, ljekari su podnosili svoje dijagnoze Magistratu.

Briga oko oboljelih u lazaretu bila je na dostojnoj visini, i kad god bi se ukazala potreba, odmah bi im bila ukazana ljekarska pomoć. U lazaretu su se vršile i hiruške operacije. O stanju zdravlja kontumaciranih u lazaretu fizikus kotorski, a i hirurg, podnosili su Magistratu svoje izvještaje i dijagnoze. Jedan od takvih izvještaja je dovoljan da ilustrira ljekarsku njegu koja je pružana bolesnicima:

»Adi 3 aprile 1771 — Cattaro

Attesto con giuramento io sottoscritto che Filippo Nicov corriere proveniente da Constantinopoli, contumaciante in questi pubblici lazzaretti, il quale fin dal giorno dei 10 dello scaduto marzo era stato colpito da vero morbo pestilenziale contagioso con un bubbone nell'inguine destro. Dopo essergli stato inciso dal chirurgo il bubbone stesso, che per molti giorni tramandò copiosa materia e dono l'uso di convenienti interni rimedii da me prescritti, si è finalmente ripristinato in salute, cosicché gode egli in oggi un'intiera perfetta sanità. In fede. . .

Giorgio Cristianopulo, medico fisico«. ²⁵⁾

Kao što smo vidjeli na ovom dokumentu, tako i iz drugih se konstatuje da nije bio rijedak slučaj da se po više ljekara nađu istovremeno oko oboljelih u kotorskom lazaretu. Svakako da bi to bila rijetkost i za lazarete velikih gradova da jednoga dana primi nadležni zdravstveni ured izvještaje od četiri ljekara, kao što je to bio slučaj sa magistratom za zdravstvo u Kotoru, kome su trećeg marta 1771. godine podnijeli izvještaj o izvršenim pregledima i liječenju u ko-

²⁴⁾ IAK — UP, fasc. 203, f. 31.

²⁵⁾ IAK — UP, fasc. 129, f. 113.

torskom lazaretu, svaki posebno, slijedeći ljekari: Giorgio Cristiano-polo, fizik, Marco Coradini, opštinski hirurg, Gerardo Forte, hirurg, i Francesco Ziffra, hirurg.²⁶⁾

Budući stalno u kontaktu sa ljekarima za vrijeme bilo kakve opasnosti od zaraza, kotorski magistrat za zdravstvo je ne samo uspješno višio svoje glavne zadatke preventivnog karaktera, već je znatno uticao i na liječenje oboljelih ljudi.

Jedan od vrlo važnih zadataka Magistrata bio je i taj da se obavještava stalno o stanju zdravlja ne samo u susjedstvu Boke već i u udaljenijim krajevima i zemljama. Preko svojih organa, a i putem izvještaja koji su u Kotor stizali iz raznih krajeva, bilo iz onih koji su se nalazili pod mletačkom vlašću, bilo iz onih u kojima su Mlečani imali svoja predstavništva. Magistratu su davali dragocjena obavještenja i kuriri koji su kopnenim putem prenosili poštu iz Carigrada u Kotor; svaki od njih je na saslušanju morao dati odgovor na pitanje o zdravstvenoj situaciji krajeva kroz koje su prolazili. Na vrijeme obavještavan, Magistrat je isto tako na vrijeme donosio oportune mjere i, po potrebi, određivao zabranu komuniciranja sa susjednim krajevima. Takve iste mjere, u širem smislu, donosio je i mletački magistrat za zdravstvo, o čemu je, radi primjene, obavještavao i kotorski zdravstveni magistrat.

Kotorski magistrat je morao voditi naročitu brigu o brodovima koji su stizali iz raznih bližih i udaljenijih krajeva, obavezivati ih na izdržavanje karantina, kontrolisati, a i izdavati zdravstvene listove, smještati, po potrebi, njihovu trgovačku robu u lazaret itd.

Opsežne nadležnosti kotorskog magistrata počele su se smanjivati početkom XVIII vijeka; prvo dekretom nadprovizora i prokuratora za zdravstvo u Veneciji od 19. maja 1701. godine,²⁷⁾ a zatim odlukom mletačkog magistrata za zdravstvo od 25. septembra 1733. U ovoj posljednjoj, pored ostalog, stoji: »Dok nije postojao lazaret u Herceg-Novom, moralo se dopuštati da svi brodovi koji su stizali u taj zaliv (Boka Kotorska) budu podvrgavani pregledu zdravstvenog ureda u Kotoru, pošto nije bilo drugih takvih ureda, što je predstavljalo nesumnjivu opasnost po opšte zdravlje, tim prije što bi ponekad bilo potrebno više dana da bi se prešao čitav zaliv i stiglo do Kotora, te su pomorci bili u mogućnosti da iskrcaju trgovačku robu kod svojih kuća prije nego što podnesu izvještaj o obavljenom putovanju... Pošto će tamo (u Herceg-Novu) takođe pristizati i trgovačka roba iz Hercegovine kopnenim putem, potrebno je da se tu osnuje i jedan poseban zdravstveni ured, koji će se vremenom sasvim osposobiti i koji će trebati da na te strane vrši iste funkcije koje vrši onaj u

²⁶⁾ IAK — UP, fasc. 129, ff. 54, 55, 56 i 57.

²⁷⁾ IAK — SN, knj. 128, f. 1021-1026.

Splitu za Dalmaciju. . . Drugi zdravstveni ured, kotorski, čija teritorijalna nadležnost direktno graniči s turskom teritorijom, a koji ima posebni lazaret sposoban da prima i raskužava vunu od koje se izrađuje raša, čime se izdržava ono stanovništvo, nastaviće svoje djelovanje u gradu i na čitavoj njegovoj teritoriji, uključivši Dobrotu, Prčanj, Stoliv, Grbalj i Lušticu.«²⁸⁾

Gornjom odlukom znatno je umanjen značaj kotorskog zdravstvenog ureda jer mu je njome oduzeta jedna veoma važna funkcija: glavna pomorsko-zdravstvena inspekcija, koju je preuzeo hercegnovski zdravstveni ured. Od tada unapred brodovi koji budu stizali u Kotor biće praćeni od sanitetskog stražara hercegnovskog ureda, a nadležnost kotorskog magistrata svešće se na pregled putnih kao i zdravstvenih isprava, koje su prethodno bile podvrgnute hercegnovskom uredu, tj. na utvrđivanje činjenice da li se brod prije stizanja u Kotor podvrgao pregledu u Herceg-Novom. Sem toga, od pomorskih inspekcija kotorskom uredu je ostalo i to da nadzire pravilno izdržavanje karantina pred Kotorom onih brodova koji su za to dobili specijalno ovlaštenje.

Mletačka odluka o osnivanju zdravstvenog ureda u Herceg-Novom znatno je pogodila ekonomske interese Kotora, a favorizirala interese Herceg-Novog, tako da je ta odluka i znatno uticala na rapidno ekonomsko opadanje Kotora koje je, uostalom, bilo već davno započelo.

Ali, iako okrnjen u svojim nadležnostima, kotorski magistrat za zdravstvo imaće još za dugo pune ruke posla jer je još dugo postojala opasnost od raznih zaraza.

Poslije pada Mletačke Republike i kratkotrajne prve austrijske vladavine nad Bokom, kotorski zdravstveni magistrat mijenja svoju strukturu za vrijeme francuske okupacije, a kasnije, za vrijeme druge austrijske vladavine, njegove nadležnosti prelaze jednim dijelom na Lučku kapetaniju u Kotoru.

²⁸⁾ IAK — UP, fasc. 54, f. 27 i 28; fasc. 74, f. 525-527.

Résumé

LA FONDATION ET LA RÉORGANIZATION D'UNE INSTITUTION SANITAIRE ET PRÉVENTIVE DU MOYEN ÂGE

Dr Slavko MIJUŠKOVIĆ

A la base d'un document du 28 avril de l'année 1400 qui est gardé dans les archives historiques de Kotor, l'auteur de cet article conclut qu'à Kotor, bien avant la date citée, était formée une institution de caractère sanitaire et préventif, dont le but principal était de s'assurer et de se protéger contre les maladies épidémiques.

S'arrêtant plus longtemps sur la détermination du 7 avril 1437, comprise dans l'édition imprimée du Statut, — pages 405-407 —, l'auteur constate, qu'en effet, elle représente seulement l'acte de la réorganisation de l'institution de caractère sanitaire et préventif, existant déjà. Puisque la réorganisation a été faite tout de suite après la soumission de Kotor et de ses territoires aux autorités de Venise, d'après la pensée de l'auteur, ce fait même démontre que l'institution plus tôt formée subsistait déjà, et ceci ou sous le pouvoir de Nemanja qui avait régné sur cette région, ou encore, au plus tard, à l'époque où Kotor et ses régions formaient un état indépendant.